

Beekherstel en kavelruil: een belangrijke combinatie

Vrijwillige verkaveling versnelt realisatie van een robuust beekdal

Korte introductie

In juni 2016 was er in het beekdal van de Reusel, een beek in Midden Brabant, grootschalige wateroverlast met aanzienlijke schade voor de aangrenzende agrarische ondernemers. Van een onttrekkingsverbod als gevolg van langdurige droogte, naar heftige wateroverlast en drie maanden later weer naar droogte. De klimaatveranderingen laten in en langs de Reusel hun sporen nu al na.

Deze wateroverlast juist in de zomer was een wake-up call voor alle betrokkenen in het beekdal dat de plannen voor herinrichting van de Reusel uitgevoerd moeten worden om zo beter voorbereid te zijn op de toekomst. Al jaren waren er plannen om de beek meer ruimte te geven om zo tijdelijk water vast te kunnen houden en er minder wateroverlast zou zijn. Uniek in dit project is dat zeer veel partijen gedurende vele jaren constructief hebben samengewerkt. Cruciaal was een vrijwillige grondruil van ruim 165 hectare. Hierdoor kan het project nu snel uitgevoerd worden. Over hoe energie uit de streek helpt om een grootschalige herinrichting van een beek te versnellen, vertellen Wil Meulenbroeks en Nynke Heeg. Wil Meulenbroeks heeft een melkveebedrijf en Nynke Heeg werkt bij Waterschap De Dommel.

Concept en principe

In het buitengebied van de gemeente Reusel-De Mierden ligt de Reusel. Zij ontspringt ten zuidwesten van het dorp Reusel, op het hoger gelegen Massief van Brabant, en stroomt door het Landgoed de Utrecht en vervolgens langs Baarschot en Diessen onder het Wilhelmina-kanaal door naar Moergestel, waarna zij net ten zuiden van Oisterwijk overgaat in de Achterste Stroom. Vroeger stroomde deze beek kronkelend door een brede, natuurlijke bedding. Langs de oevers hier en daar een bosje, wat weilanden (beemden), houtwallen en de plaatselijke dorpskernen op een steenworp afstand. De bodem is hier sterk zandig, met een ondiepe grondwaterstand.

Tijdens de ruilverkaveling in de jaren zestig is de beek rechtgetrokken en sindsdien is de beek een recht en breed afvoerkanaal, met nauwelijks stroming. Voor de natuur in en rond het water is dit een minder gunstige situatie. De Reusel heeft nu geen ruimte om te kronkelen en meer water te bergen in natte situaties. Daardoor treedt plaatselijk wateroverlast op bij extreem veel regen. In drogere periodes zijn er te weinig mogelijkheden om water vast te houden. Dit leidt tot problemen in de landbouw en in de landgoederen in het gebied. Tenslotte vormen de stuwen in de beek een belemmering voor vismigratie en leidt de emissie van meststoffen tot veel te voedselrijk water. Met het beekherstelproject worden drie doelen gerealiseerd: realisatie van de ecologische hoofdstructuur (nu: Natuurnetwerk Nederland, realisatie van waterdoelen en structuurverbetering voor de landbouw. Om het gewenste beekherstel te kunnen uitvoeren was het nodig dat de bij het beekherstel betrokken partijen de daarvoor benodigde gronden in bezit kreeg, normaliter een complex en tijdrovend proces, maar vrijwillige verkaveling met de medewerking van veel betrokkenen heeft dat verassend snel mogelijk gemaakt. Voor het gehele beekhersteltraject moet van nog zo'n 25 eigenaren grond worden aangekocht.

Enkele succesfactoren gebiedsproces De Reusel:

- *betrek er meteen zoveel mogelijk partijen bij, zowel beleidsmedewerkers als uitvoeringsgerichte praktijkmensen;*
- *regel het zo dat bestuurders er sneller 'een klap op kunnen geven';*
- *zorg voor een meer gestructureerde aanpak met meer momenten waarop partijen tussentijds vastleggen dat ze instemmen met de aanpak;*
- *geef aan gebiedsteam opdracht op hoofdlijnen, laat ze hun gang gaan, en toets een of twee keer per jaar de voortgang met een bestuurlijk akkoord;*
- *ontwikkel een goede strategie voor de kavelruil, zodat er na de kavelruil nog ruilgronden beschikbaar zijn voor de verdere ontwikkeling van het gebied;*
- *genereer geld in het gebiedsproces: grond in pacht uitgeven tegen de hoogste bieder!*

Gebiedspartners

Provincie Noord Brabant, gemeente Reusel-de Mierden, Brabants Landschap, Huis van de Brabantse Kempen, Waterschap de Dommel, ZLTO, Brabantse Milieufederatie, en natuurlijk een groot aantal grondeigenaren/boeren.

“Van de ambtenarij werden wij als ondernemers niet altijd vrolijk. Zelfs ambtenaren in het gebiedsteam raakten gefrustreerd. Maar uiteindelijk begrijpen we dat ambtenaren steeds terug naar het bestuur moesten voor besluiten, en dat dit tijd kost.”

Wil Meulenbroeks
Melkveehouder in Rensel-de Mierden

Besluitvorming

De vrijwillige verkaveling moest in 2015 met betrekkelijke haast worden geregeld om nog gebruik te kunnen maken van een subsidieregeling. Aan de ruil deden de meeste agrarisch ondernemers mee, ook zij die geen lid van ZLTO waren. Door onderling en op vrijwillige basis gronden te ruilen is het agrariërs gelukt om gronden langs de beek vrij te krijgen én te komen tot een betere verkaveling van het gebied. Dat levert hen kostenbesparing op omdat de vorm en ligging van percelen nu beter aansluit op de behoeften van de agrarische bedrijven.

De totale vrijwillige verkaveling omvatte ca. 155 ha binnen de gemeente Reusel-de Mierden. Ca. 25 ha daarvan is naar het Natuurnetwerk geruild. Aan de ruil hebben 33 partijen deelgenomen. Er zijn ook boeren die niet wilden meedoen, zij blijven hun grond op de normale manier bewerken.

Op vier ('keuken-')tafels hebben de deelnemende agrariërs nagedacht over hoe het beste kon worden geruild. Dit proces is zeer snel doorlopen en bij wijze van spreken 'dezelfde avond' is een besluit genomen de vrijdag voor carnaval 2015. Het volledige proces (van eerste voorlichtingsavond tot de gang naar de notaris is in 8 maanden doorlopen.

“Een goede strategie voor verkaveling is een belangrijke succesfactor. Er moeten veel en goede ruilgronden beschikbaar zijn.”

Nynke Heeg
Wetenschap De Dommel

Enkele tips voor een snel proces van herverkaveling:

- voldoende ruilgrond vooraf de verkaveling,
- maak de voor beekherstel nodige kavelruil zo nodig onderdeel van een meer omvangrijke grotere ruil;
- ontwikkel kavelpaspoorten, waarin de spelregels voor grondgebruik eenduidig zijn samengevat;
- genereer geld in het gebiedsproces: grond in pacht uitgeven tegen de hoogste bieder. Maar wel met duurzaamheid op het netvlies want kortdurende pacht is dit vaak niet;
- duidelijke deadlines (einde subsidieverlening, carnaval) kunnen het proces versnellen.

Grondruil/vrijwillige verkaveling

- Boeren hebben gronden geruild in het kader van een gemeente brede ruilverkaveling.
- GOB (provincie) brengt ook gronden in, evenals gemeente en waterschap,
- In totaal 33 deelnemers, 165 ha grond van eigenaar veranderd, waarvan 40ha in het Reuseldal.
- Boeren die niet willen meedoen blijven hun grond om de normale manier bewerken.
- Op vier ('keuken-')tafels hebben zeer veel partijen nagedacht over hoe het beste kon worden geruild.
- In 8 maanden van de eerste voorlichtingsavond tot de gang naar de notaris.

“De vrijwillige verkaveling heeft met name goed gewerkt omdat de spelregels m.b.t. grondgebruik (verordeningen, beleid, Keur etc.) op perceelsniveau gebundeld waren in kavelpaspoorten. Iedereen wist precies waar hij of zij bij het gebruik van de kavels rekening mee moest houden. Dat heeft duidelijkheid geboden.”

Nienke Heeg
Wetenschap De Dommel

Ontwerp en realisatie

Het Waterschap De Dommel legt begin 2018 de laatste hand aan de modelberekeningen. Bestuur van waterschap en klankbordgroep moeten de plannen nog goedkeuren. De plannen zoals die er nu liggen passen echter binnen de eerder opgestelde visie. De beek is daarmee tot 2050 klimaat-proof! Nynke Heeg verwacht dat de uitvoering in de loop van 2021 gereed kan zijn.

De historische loop van De Reusel heeft de ontwerpers geïnspireerd voor het ontwerp van de nieuwe beekloop. De beek krijgt zijn meanderende karakter terug zodat de natuurlijke dynamiek hersteld wordt. Lijnvormige waterelementen benadrukken het historische patroon en vormen met poelen nieuw leefgebied voor verschillende flora en fauna.

Bij het beekherstel van de Reusel wordt uitgegaan van een principe-profiel dat smaller en ondieper is voor meer stroming en minder verdroging. Hoge afvoeren worden geborgen in het beekdal. Meanderen wordt weer mogelijk gemaakt en stuwen worden zoveel mogelijk vermeden. Op verschillende plaatsen worden vispassages aangebracht.

Kosten en baten

Kosten

De kosten van een beekherstel hangen natuurlijk enorm af van de plaatselijke situatie, en de scope van de herstelwerkzaamheden. Aankoop van gronden is natuurlijk een enorme kostenpost, vandaar de voordelen van vrijwillige ruil maar die mogelijkheden zijn niet altijd aanwezig.

Baten

De baten in termen van klimaatadaptatie zijn evident, lokaal wordt wateroverlast beperkt en dit heeft zijn weerslag op benedenstrooms gelegen gebieden waar het beekwater nu met enige vertraging en meer gedoseerd arriveert.

Toepassing

In dit project was vooral de kavelruil bijzonder. Voorwaarde hiervoor is dat, naast de agrarisch ondernemers, ook andere partijen (waterschap, gemeente, provincie, natuurbeheerders) gronden in bezit hebben die kunnen worden ingezet in de ruil.

Meer informatie

Nadere informatie vanuit het waterschap: NHeeg@dommel.nl

Nadere informatie bij een van de deelnemende agrarisch ondernemers: dennenburg.meulenbroeks@gmail.com

